

ساماندهی نظام عملکردی توزیع گل در تهران

دکتر رحمت ا... فرهودی، استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه تهران

چکیده

گرایش به مظاهر طبیعت از جمله گل و گیاهان زینتی در محیط‌های شهری بیش از پیش موجب افزایش تولید و گسترش فعالیت بازار گل تهران شده است. این تحول در سالهای اخیر ارزش افزوده ناشی از روند تجارت داخل و صادرات کشور را از مرز ۱۲۱ میلیارد ریال فراتر برده است.

بازار گل تهران به عنوان کانون فعالیتهای نظام عملکردی تجارت گل کشور در راستای طرح ساماندهی صنایع شهر تهران و هم در پی انتقال میدان میوه و تره‌بار به محل جدید، محور مطالعات و بررسیهای نظام تولید، عرضه و توزیع گل قرار گرفت. جمع‌بندی وضع موجود این نظام با توجه به قابلیت‌های جغرافیایی و اقلیمی کشور و همچنین طرح استقرار میدان گل در غرب میدان میوه و تره‌بار تهران، نیازها و اولیتهای را آشکار نموده که طراحی سازمان فضایی - کالبدی پیشنهادی می‌تواند ضمن پاسخگویی به کاستیها، در کارکرد بهینه اجزاء نظام عملکردی تجارت گل کشور نیز نقش مؤثری را ایفا نماید.

مقدمه

توسعه فیزیکی شهرها توأم با تغییر کاربری فضاها، باز درون و حاشیه شهری، رشد فزاینده ساخت و سازهای وسیع را به همراه داشته است. ساخت و سازهایی که عمدتاً در ارائه سیمای سرد و بی‌روح ناشی از بازتاب عناصر تکنولوژی جدید ساختمان در کالبد شهری عینیت یافته، احساس شهر وندان را در گرایش بیش از پیش به طبیعت و مظاهر روحبخش آن برانگیخته است. احساسی که فطرت بشری با آن آمیخته و در سایه تدبیر و بکارگیری علم و تکنیک پاسخگویی نیاز منطقی انسان برای استفاده صحیح و معقول از محیط زیست طبیعی است.

گل به عنوان مظهری از زیبایی در پاسخ به نیاز دائمی ساکنین شهرها برای بهره‌وری از محیط

طبیعی همواره در مساکن و فضاهای سبز شهری پرورش یافته و نگهداری می‌شود. بوته‌های تزئینی آپارتمانی نیز از جمله گیاهانی هستند که با محدود شدن فضاهای مسکونی و رشد آپارتمان نشینی مورد توجه قرار گرفته‌اند، بطوریکه عملکرد تولید و عرضه گل و گیاهان زینتی در کشور از ویژگی خاص برخوردار گردیده است.

با اجرای طرح ساماندهی شهر تهران و مطالعات مربوط به انتقال میادین میوه و تره‌بار به محل جدید که از سال ۱۳۶۹ آغاز شد، مجموعه واحدهای همپیوند با سازمان صنفی میوه و تره‌بار که از یک نظام عملکردی سنتی برخوردارند، مورد بررسی قرار گرفت و نهایتاً طرح انتقال به محل جدید ارائه گردید.^(۱) بر پایه اهداف و محورهای اساسی طرح، بازار گل نیز به عنوان یکی از مجموعه‌های صنفی نابسامان شهری در فرآیند انتقال مطرح شد، با این تفاوت که توزیع گل برخلاف میوه و تره‌بار از تشکیلات و نظام صنفی سامان یافته برخوردار نیست و سازمان فضایی آن با نظریه حوزه کشش عملکردی در سطح کشور نیاز به تجزیه و تحلیل و برنامه ریزی صحیح دارد.

کار مطالعه و بررسی نظام تولید، توزیع و عرضه گل توسط نگارنده در چارچوب طرح ساماندهی شهر تهران انجام و مطالعات میدانی و پژوهشهای بعمل آمده با هدف طراحی یک مجموعه قابل گسترش در غرب میدان جدید میوه و تره‌بار اطلاعات کمی و کیفی لازم را فراهم آورد. این اطلاعات شامل ارزش افزوده، بهای عمده فروشی و خرده فروشی، شبکه تولید و توزیع، نحوه ارتباط با مراکز خرده فروشی، سیستم حمل و نقل و بسته بندی، ضایعات و مسائل مربوط به آن می‌باشد که نتایج حاصل از مطالعات با اعمال روشهای علمی در برنامه ریزی شهری در این مقاله به اجمال ارائه شده است.^(۲)

سیستم عملکردی تجارت گل در کشور

۱- نظام تولید

روند تولید و ارزش افزوده حاصل از گل گویای آن است که در برابر مصرف سالانه ۱۳۷/۶ میلیون

۱- طرح ساماندهی صنایع تهران، مهندسین مشاور زاد و بوم.

۲- مطالعات یاد شده تحت سرپرستی نگارنده از طریق مهندسین مشاور گنو به سفارش معاونت عمرانی شهرداری تهران انجام یافته است.

شاخه و ۱۲/۱ میلیون گلدان گل، ۱۲۱ میلیارد ریال برای کل کشور (۶۱ میلیارد ریال برای شهر تهران) عاید شده که رقم ۲۱۲ میلیون ریال حاصل از صادرات نیز به آن افزوده می شود (جدول شماره ۱).

جدول شماره ۱- میزان مصرف و ارزش افزوده تجارت گل در کل کشور و شهر تهران (سال ۱۳۷۲)
(محاسبه شده براساس قیمتهای دریافتی از عمده فروشان و خرده فروشان)

مصرف و ارزش افزوده مقیاس	مصرف گل شاخه‌ای در سال به میلیون	مصرف گل گلدانی در سال به میلیون	ارزش افزوده تجارت گل (به شاخه‌ای میلیون ریال)	جمع ارزش افزوده تجارت گل به میلیون ریال
کل کشور	۱۳۷/۶	۱۲/۱	۶۸۸۰۰	۱۲۱۴۳۵
تهران	۶۸/۸	۶/۰۵	۳۴۴۰۰	۶۰۷۱۷/۵

با وجود تولید انبوه انواع مختلف گل و گیاهان تزئینی در سطح کشور، تولید گل‌های شاخه‌ای به دلیل رشد روزافزون مصرف در شهرها، نازل بودن هزینه‌های سرمایه گذاری و قابلیت تولید فراوان تفاوت عمده‌ای را با تولید گل و گیاهان زینتی و آپارتمانی که نیاز به سرمایه کلان و مهارت و تخصص دارند، نشان می دهد. از طرفی احتمال خسران و ضرر در تولید انواع گل‌های شاخه‌ای بیش از تولید گل‌های زینتی و آپارتمانی است و صرفه در تولید آنها موقوف به وجود بازار مناسب می باشد. این نوع از گلها بعلت پرورش در فضای باز و تحت پوشش تاسیسات ابتدائی گلخانه‌ای در برابر بروز اختلالات جوی بسیار حساس و آسیب پذیرند.*

از جمله علل گرایش تولید کنندگان به گل‌های شاخه‌ای بازدهی سریع آنهاست. این گروه از تولید کنندگان به دلیل تولید انبوه درصددند تا محصول خود را در مرکزی به عنوان میدان گل عرضه دارند، تا به سهولت با خریدار و مصرف کننده ارتباط برقرار سازند. لذا تأخیر و تعلل در عرضه گل، تباهی و به تبع آن تنزل کیفیت و کاهش قیمت را سبب می گردد. در مقابل، گل‌های تزئینی و آپارتمانی عمدتاً در مراکز تولید به فروش رفته و یا با برخورداری از مشتریان خاص که اغلب با مقاصد گل آرایی و محوطه سازی

* - روشهای تکثیر گیاهان زینتی، جلد دوم، دکتر مرتضی خوشخوی، انتشارات دانشگاه شیراز، ۱۳۷۰.

اقدام به خرید می‌کنند، نیاز فوری به عرضه در میدان را ندارند.

در فرآیند تولید و عرضه گل کار بسته بندی از اهمیت خاصی برخوردار است. چنانچه اعمال روشهای استاندارد و مطلوب ضمن افزایش عمر و کیفیت گل، زمینه‌های مناسب برای بازاریابی و فروش را ایجاد می‌کند.

متأسفانه در وضع موجود روش بسته بندی قابل قبولی در مراکز تولید و توزیع گل کشور اعمال نمی‌شود و ملزومات امر عموماً بسیار ابتدایی و نامناسبند، بطوریکه استفاده از بند، طناب، جعبه‌های مستعمل و یا روزنامه‌های باطله در مراکز تولید و توزیع فراگیر شده است و کار حمل گل بین مراکز تولید و توزیع نیز با وسائط نقلیه عادی و فاقد تجهیزات لازمه صورت می‌گیرد. عدم استفاده از لوازم و امکانات مناسب بطور قطع با تاثیر بر کیفیت و کاستن از دوره حیات گل از نظر اقتصادی نیز زیانبار است.

۲- نظام عرضه و توزیع

نظام عرضه و توزیع گل، مجموعه میدان و مراکز فروش را شامل می‌شود که در حال حاضر میدان گل واقع در انتهای بزرگراه آهنگ تهران تنها قطب مهم عرضه و توزیع عمده گل کشور و مراکز فروش گل نیز عموماً گل‌فروشیهای سطح کشور و کیوسکهای فروش گل می‌باشند.

۲-۱- میدان گل تهران

تولید کنندگان انواع مختلف گل در شهر و استان تهران و نیز اغلب استانهای کشور تولیدات خود را عموماً در میدان گل عرضه می‌کنند. این اقدام در حدی است که نه تنها بیشتر استانهای کشور، بلکه واسطه‌های برخی کشورهای خارجی نیز سفارشات صادراتی خود را از میدان گل تهران تامین می‌نمایند. در میدان گل علاوه بر عرضه و انجام معاملات گل، فعالیتهای جنبی دیگر در خصوص ارائه و فروش انواع ملزومات مرتبط با پرورش و نگهداری گل و گیاهان زینتی نیز صورت می‌پذیرد. اخذ سفارش توسط تولید کنندگان که غالباً از طرف دلالان ارائه می‌شود، زمینه‌های گوناگون تامین پیاز و بذرها پوشش می‌دهد.

استقرار میدان گل در محل فعلی با توجه به توافق فی مابین اتحادیه مربوط و شهرداری منطقه ۱۴ تهران انجام یافته و در حال حاضر نقش میدان گل را می‌توان به عنوان واسطه‌ای بین مراکز تولید و مراکز

گلفروشی شهرهای مختلف کشور قلمداد نمود که در آن بیش از ۷۵۰ تولیدکننده عضو تعاونی اتحادیه تولیدکنندگان و قریب ۲۵۰ واسطه فعال دست اندرکار عرضه و توزیع گل و گیاهان زینتی هستند.^(۱) انحصار مرکز توزیع گل در تهران و عدم برخورداری از امکانات و تجهیزات و مرتبط و ضروری از جمله نابسامانیهای نظام عرضه و تقاضاست. تأسیسات موقت کنونی فاقد هرگونه امکانات برای نگهداری است و به همین دلیل در آخرین ساعات فعالیت قیمتها حتی به $\frac{1}{3}$ بهای تمام شده، تنزل می‌یابد. ضمن آنکه مکانیابی فعلی میدان معضلات عدیده‌ای را نیز در ارتباط با بافت مسکونی منطقه ۱۴ شهر تهران و وضعیت ترافیکی منطقه بخصوص در ساعات اوج فعالیت میدان گل پدید آورده است. تأخیر در تصمیم‌گیری برای مکان‌یابی صحیح این مجموعه همچنین عوارض جنبی قابل ملاحظه‌ای چون رخنمودهای اطراف میدان گمرگ و شوش را در راستای محل کنونی عرضه گل در بخش جنوب شرقی تهران (دولاب قدیم) موجب گردیده است.

۲-۲- توزیع از طریق گلفروشیها

عملکرد سیستم گلفروشی در شهر تهران در قالب مغازه‌های گلفروشی و کیوسکها با تعداد ۶۶۳ باب مغازه و ۱۳۰ واحد کیوسک قابل بررسی است.^(۲) گلفروشیها علاوه بر فروش مستقیم گل، در زمینه تزئین اتومبیلها، منازل و عرضه بذرانواع گل و کود بسته بندی شده هم فعالیت دارند ولی در کیوسکها عموماً گلهای شاخه‌ای و خشک شده عرضه می‌شود.

نحوه پراکندگی گلفروشیها در سطح مناطق بیستگانه شهرداری تهران در رابطه با تراکم جمعیت هر منطقه نامتوازن است، بطوریکه ضریب همبستگی این رابطه (حدود ۰/۱-) بیان از عدم ارتباط موزون دارد (نمودار شماره ۱). عامل اصلی در توزیع حساب نشده گلفروشیها را می‌توان در نحوه پراکنش بیمارستانها، مدارس، تالارهای پذیرایی، هتلها و حتی موقعیت یک منطقه شهری نسبت به سایر مناطق پیرامون از نظر دسترسی دانست.

پراکندگی گلفروشیهای تهران در ارتباط با تعداد بیمارستانهای موجود در مناطق بیستگانه

۱- برداشتهای میدانی در محل میدان گل و گیاه

۲- آرشیر اتحادیه تعاونیهای گل و گیاه تهران

شهرداری ضریب همبستگی بالایی حدود ۰/۸ را نشان می‌دهد. بدین معنی که پراکنندگی بیمارستانها عامل مؤثری در توزیع گل‌فروشیها بوده و با پراکنش آنها رابطه مستقیم دارد (نمودار شماره ۲). از نظر تاثیر موقعیت جغرافیایی مناطق شهری و عامل دسترسی، منطقه ۶ شهر تهران با ۱۰۳ واحد گل‌فروشی (بیشترین تعداد در سطح تهران) بدلیل سهولت ارتباط و دسترسی با مناطق پیرامون و برخورداری از تعداد بالای مراکز اداری، آموزشی، تالارهای عمومی و پذیرائی، بیمارستانها و نیز سطح درآمد عمومی، بیشترین تعداد گل‌فروشیهای شهر تهران را به خود اختصاص داده است.

طرح سازمان فضایی- کالبدی نظام عرضه و توزیع گل در تهران

با تجزیه و تحلیل وضع موجود نظام عملکردی تولید، عرضه و توزیع گل در کشور، شرایط نابسامان و نیازهای عمده و اساسی هر بخش از این نظام با در نظر گرفتن اولویتها مشخص گردید. لذا با توجه به طرح انتقال میدان گل به محل فعلی میدان میوه و تره‌بار تهران که از ویژگیهای مکانی مناسب به لحاظ سهولت در دسترسی به شریانهای مواصلاتی بین شهری و فضای مکفی برای توسعه امکانات جنبی برخوردار است، ایجاد سازمان فضایی- کالبدی جدیدی که در آن نیازهای سیستم عملکردی تجارت گل به حسب اولویتها ملحوظ شده و اجزاء سیستم در درون خود کارکرد بهینه و مطلوبی داشته باشند، با انتخاب گزینه‌های مختلف و با پیشنهاد ایجاد امکانات و تجهیزات مرتبط طراحی گردید. ذیلاً جمع بندی پیشنهادات و گزینه‌های طرح در حد مقاله حاضر با نظر به الگوی کنونی سیستم همپیوندی عملکردی تجارت گل به اختصار عنوان می‌شود (نمودار شماره ۳).

تأسیسات و تجهیزات لازم برای نگهداری گل

۱- تأسیساتی که مستقیماً با عرضه گل در ارتباطند:

۱-۱- سالنها و غرفه‌های نگهداری و عرضه مجهز به کولر، تهویه، مجاری انتقال و تخلیه فاضلاب و نیز سایبانهای مناسب و توجه به اینکه طبق تحقیقات بعمل آمده روزانه بطور متوسط ۳۸۰-۴۵۰ عرضه کننده گل در میدان حضور می‌یابند (عرضه کنندگان گل‌های شاخه‌ای ۲۸۰-۳۰۰، گل‌های گلدانی ۸۰-۱۰۰، وسایل و لوازم مرتبط ۴۰-۵۰) و تعدادی واحدهای خدماتی نیز برای سرویس دهی رفاهی فعال خواهند بود. بنابراین با در نظر داشتن اینکه روزانه بطور متوسط حدود ۴۰۰ هزار گل شاخه‌ای و حدود ۳۵ هزار

گل‌گلدانی در میدان گل و گیاه تهران عرضه میشود، گزینه‌های زیر پیشنهاد می‌گردد:*

گزینه	تعداد غرفه	سطح غرفه (متر مربع)	مساحت کل (متر مربع)	مشخصات تولید و عرضه کنندگان	اندازه سالن حراج روزانه (متر مربع)
اول	۱۰۰	۳۰	۳۰۰۰	بزرگ	۱۰۰۰
	۱۵۰	۲۰	۳۰۰۰	متوسط	
	۱۰۰	۱۵	۱۵۰۰	کوچک	
دوم	۵۰	۳۰	۱۵۰۰	بزرگ	۱۰۰۰
	۲۰۰	۲۰	۴۰۰۰	متوسط	
	۳۰۰	۱۵	۲۵۰۰	کوچک	
سوم	۲۰۰	۲۰	۴۰۰۰	بزرگ	۱۰۰۰
	۵۰۰	۱۵	۷۵۰۰	متوسط و کوچک	

(تولید کنندگان گل به عنوان عضو دائمی ۷۵۰ نفر و غیرعضو یا واسطه ۲۵۰-۲۰۰ نفرند)

۲-۱- انبار سرد و سردخانه

کشور ما در زمینه نگهداری گل در سردخانه فاقد تجربه کافی است و تعداد تولید کنندگان بزرگی که از تجهیزات مناسب تر و اتاقهای سرد استفاده می‌کنند معدود است و اغلب تولید کنندگان نیز گل‌هایی را که در سردخانه نگهداری می‌شوند، فاقد بازار مناسب می‌دانند. لیکن این اعتقاد ناشی از عدم تجربه کافی در زمینه شرایط نگهداری گل در سردخانه، خصوصاً تنظیم میزان دما و رطوبت برای انواع گلهاست. بررسیهای بعمل آمده با توجه به میزان عرضه گل احداث سردخانه در سائیتی به مساحت ۲۵۰۰ متر مربع را ضروری می‌دارد.

۳-۱- احداث پارکینگ و فضای مناسب برای بارگیری و تخلیه

*- تولید و عرضه گل شاخه‌ای و گل‌گلدانی سالانه ۱۳۷/۶ میلیون شاخه و ۱۲/۱ میلیون عدد است که با تقسیم به ۳۵۰ روز کاری در سال (جمعه‌ها و اعیاد بندرت تعطیل می‌باشند) به ارقام عرضه روزانه خواهیم رسید.

۴-۱- پیش بینی فضای لازم برای احداث خدمات جنبی نظیر نگهداری، سرویسهای بهداشتی و فضای

سبز

۵-۱- احداث سالن فرسه کردن (FORCING) برای آماده سازی سریع پیاز گل جهت کشت مجدد. با توجه به عرضه بذر انواع گل و پیازهای مختلف در میدان گل و اینکه برخی از گلها طی دو سال دو نوبت یا بیشتر و در بعضی مناطق با توجه به شرایط اقلیمی در ماههای مختلف کاشته می شوند، بنابراین فرسه کردن (به خواب بردن موقت بذر و پیاز گلها زینتی) مقرون به صرفه بوده و برای این کار نیاز به سالن مخصوص خواهد بود.

۲- تاسیسات و تجهیزاتی که بطور غیر مستقیم با عرضه گل در ارتباطند

۱-۲- تاسیس آزمایشگاه بهروری بذر و پیاز انواع گل و گیاه برای تکثیر و پرورش گونه های نایاب، شناسایی و دفع بیماریها و انگلهای انواع گل و گیاه، شناسایی گونه های وحشی گل برای بهسازی و پرورش، تلفیق گونه های اصلاح شده بذر و پیاز گلها بومی با غیر بومی برای ایجاد شرایط مناسب کاشت، داشت و برداشت انواع گل و گیاهان زینتی در استفاده بهینه از زمین، بذر، سم و کودهای مختلف.

۲-۲- ایجاد واحدهای بسته بندی گل و گیاهان زینتی

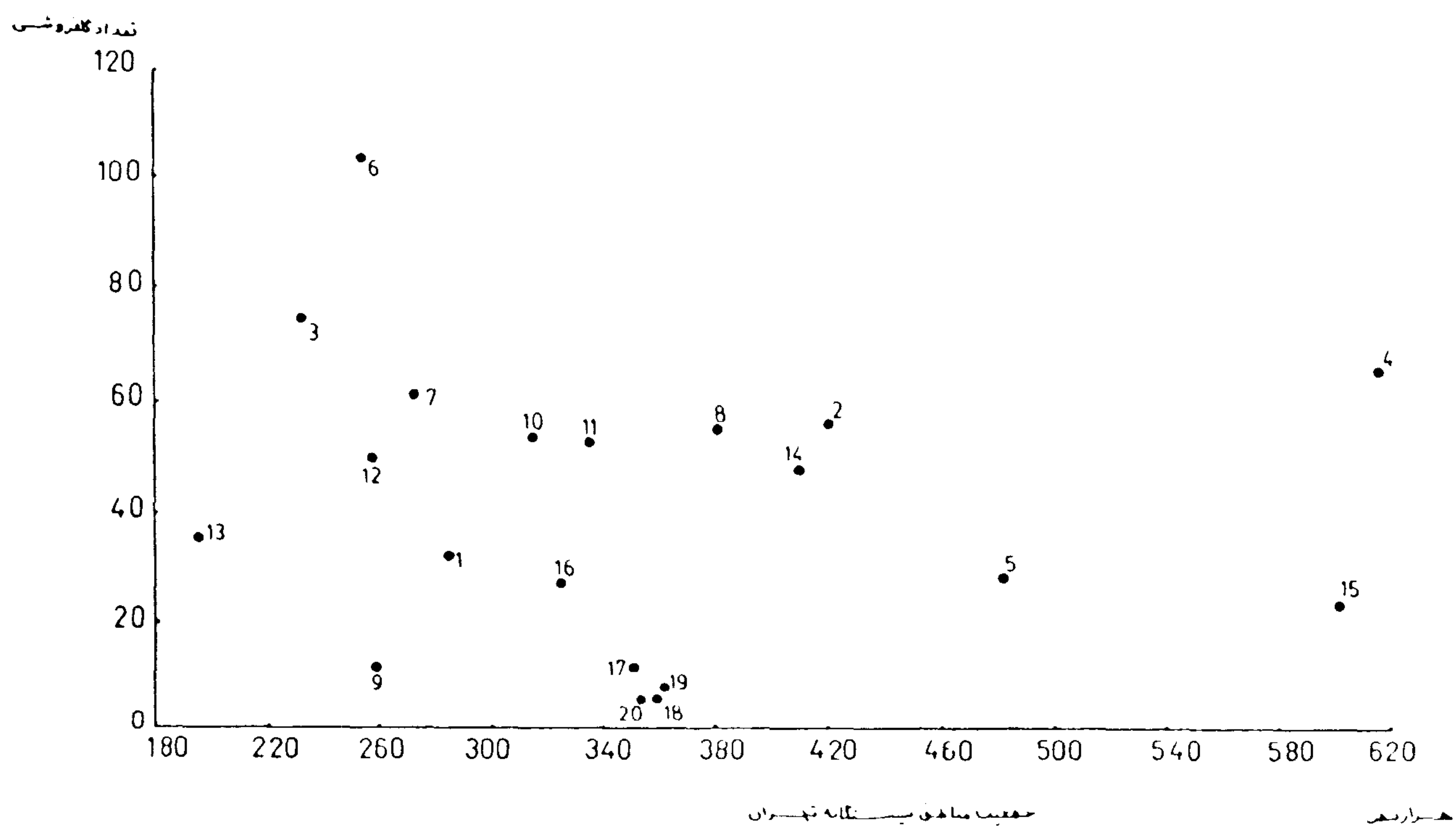
نابسامانی در وضع موجود بسته بندی گل و گیاه در مقیاس عمده فروشی و در مرحله تولید که ضایعات بسیاری دارد، ایجاد واحدی را جهت ارائه خدمات بسته بندی ایجاب می کند و لازم است تا با توزیع لوازم مناسب بسته بندی، شیوه های قدیمی و نامناسب منسوخ گردد.

۳-۲- تاسیس مؤسسه ای که کار تنظیم بازار عرضه و تقاضا را عهده دار گردد. این اقدام موجب فعال شدن و بهبود وضع بخش صادرات گل خواهد بود، چنانچه طی سالهای اخیر با فزونی یافتن میزان عرضه بر تقاضا به کشاورزان گل و گیاه خسارات زیادی وارد آمده است.

شرایط بسیار مساعد مناطق جغرافیایی کشور از جمله عوامل مساعد برای کشت و تولید در فصول سال بوده و خود امتیازی جهت رونق بخشیدن به صادرات گل و گیاه محسوب می شود.

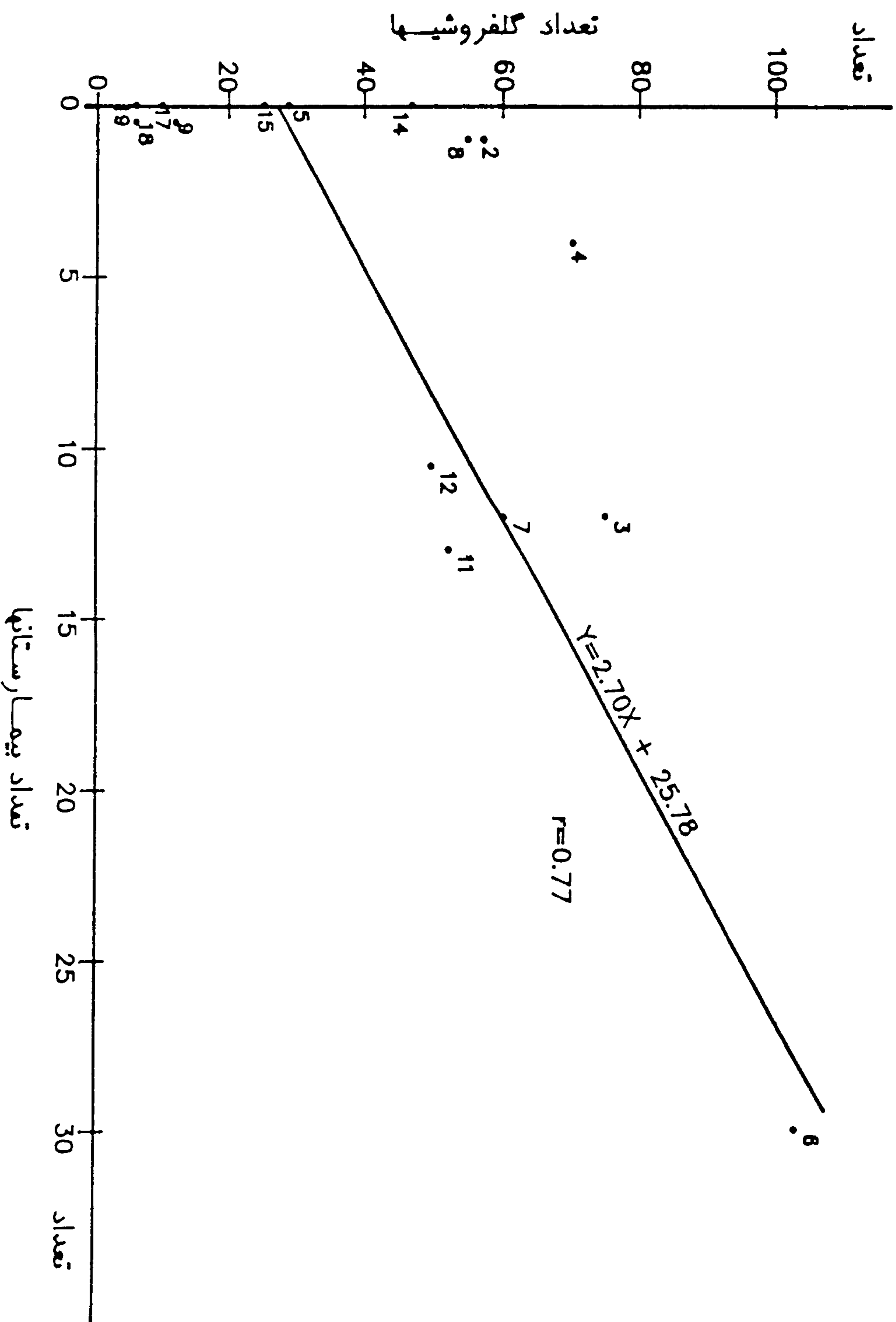
این مؤسسه همچنین قادر خواهد بود تا با واردات پیاز و بذر گلها که در حال حاضر در داخل کشور وجود ندارند ولی شرایط جغرافیایی و آب و هوایی امکان پرورش آنها را می دهند، فعالیت نماید.

نمودار شماره: ۱
پراکندگی مراکز تلفروشی در سطح شهر تهران (به نسبت جمعیت مناطق بیستگانه)

ماخذ: انصاری گلروشان تهران و شرکتهای تلفروشی ساماندهی (تهران ۱۳۵۰)

نمودار شماره ۳ : نسبت تعداد گل‌فروشیها به تعداد بیمارستانها در مناطق بیست گانه تهران .

The organization of functional system in distributing flowers in Tehran

Dr. Farhudy, R., Assistant prof., Dept. of Geograohy, University of Tehran

Abstract

The attention to natural beauties such as Flowers and decorative Plants in Urban environments has been the Cause for greater Production and expansion of the activities of Tehran's bazaar of flowers.

This change in recent years has increased the profit derived from our country's import and export to 121 billion rials.

Tehran's bazaar of flowers as a center for activities of functional system in exporting flowers has been the focus for examining the production procedure distribution of flowers as a result of transferring fruits and fresh vegetables bazaar to new area.

Examining the present system of production in regard to geographical and climatic possibilities as well as transferring the bazaar of flowers to the west bazaar of fruits and fresh vegetables have made apparent needs and priorities.

Thus the designation of spacial organization will both compensate for the short comings and play a vital rule in trading flowers

منابع مورد استفاده:

- ۱- آمارنامه‌های کشاورزی، سال ۱۳۷۱، وزارت کشاورزی.
- ۲- آمارنامه‌های استان تهران، سال ۱۳۷۲-۱۳۷۰، سازمان برنامه و بودجه.
- ۳- نشریات استاندارد، سال ۱۳۷۲-۱۳۷۰، موسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی.
- ۴- مجلات سنبله، سال ششم، دوره ۱۳۷۲.
- ۵- مجلات کشاورز، شماره‌های ۱۵۹-۱۲۶.
- ۶- برداشتهای میدانی مستقیم در میدان گل و گیاه.